

EFEKTYWNE PRAWO W EFEKTYWNYM PAŃSTWIE

Skuteczność systemu powołanego na mocy rozporządzenia Bruksela II w przypadku postępowań w sprawach rozwodowych z elementem transgranicznym

Autor opracowania:

Dr Agnieszka Parol

„Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego Dysponentem jest Minister Sprawiedliwości”

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:
Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym, wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością.

**FUNDACJA
INSTYTUT
PRAWA
USTROJOWEGO**

www.ipu.org.pl
<https://efektywne-prawo.org.pl/>

<https://www.facebook.com/fundaciaipu>

fundacja@ipu.org.pl

Fundusz
Sprawiedliwości

Ministerstwo
Sprawiedliwości

FUNDACJA
INSTYTUT PRAWA
USTROJOWEGO

„Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego Dysponentem jest Minister Sprawiedliwości”

Spis treści

Wprowadzenie.....	4
1. Przyczyny i zakres reformy rozporządzenia Bruksela II bis.....	6
2. Zastosowanie rozporządzenia Bruksela II ter	7
3. Sąd właściwy w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym.....	9
4. Zawilość sprawy w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym.....	12
5. Uznawanie i wykonywanie orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym	14

Wprowadzenie

Aktualną podstawę prawną¹ postępowań w sprawach rozwodowych z elementem transgranicznym stanowi rozporządzenie z 2019 r.², potocznie określane „przekształconym rozporządzeniem Bruksela II bis” lub „Bruksela II ter”. Wskazane rozporządzenie stanowi podstawę współpracy sądowej państw członkowskich Unii Europejskiej w sprawach rodzinnych, gdzie występuje tzw. element transgraniczny. Zostało ono przyjęte w wykonaniu postanowień Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) dotyczących współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach cywilnych³, a szerzej Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości (PWBiS). Państwa członkowskie podjęły decyzję o powierzeniu kompetencji we wskazanym obszarze licząc na budowę przestrzeni bez granic wewnętrznych, w ramach której mieszkańcy państw członkowskich będą mogli korzystać ze swobody przemieszczania się w warunkach bezpieczeństwa i sprawiedliwości. W związku z tym, iż Europejczycy chętnie korzystają z prawa do migracji, a szerzej wchodzą w relacje rodzinne- konieczne okazało się przyjęcie wspólnego korpusu regulującego kwestie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym w sprawach uprowadzenia dziecka za

¹ Pierwotnie w 1998 r. państwa członkowskie współpracując w ramach ówczesnego III filara (Wymiar Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych) przyjęły Konwencję w sprawie właściwości oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich, Dz.Urz. C 221 z 16.7.1998, która jednak nie weszła w życie. Po wejściu w życie Traktatu z Amsterdamu i wzmocnieniu kompetencji Unii w obszarze transgranicznych spraw rodzinnych przyjęto tzw. rozporządzenie Bruksela II (rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków, Dz.Urz. L 160 z 30.6.2000). W krótkim czasie po przyjęciu rozporządzenia Bruksela II, w związku z reformą systemu uznawania orzeczeń w sprawach cywilnych oraz wzmocnieniem pozycji dziecka w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej przyjęto tzw. rozporządzenie Bruksela II bis, (rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, Dz.Urz. L 338 z 23.12.2003). Aktualne rozporządzenie, opiera się na rozwiązaniach przyjętych w poprzednich aktach prawnych i obowiązuje od 1 sierpnia 2022 r. Rozporządzenie Bruksela II bis stosuje się nadal do postępowań i procedur wszczętych przed 1 sierpnia 2022 r. oraz dokumentów urzędowych formalnie sporządzonych lub zarejestrowanych oraz porozumień, które stały się wykonalne w państwie członkowskim, w którym zostały zawarte przed 1 sierpnia 2022 r., i które wchodzą w zakres stosowania tego rozporządzenia (zob. art. 100 ust. 2 rozporządzenia Bruksela II ter).

Aktualna pozostaje także wykładnia dokonana w ramach orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), o ile rozporządzenie Bruksela II ter nie stanowi inaczej.

² Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (przekształcenie), Dz.Urz. L 178 z 2.7.2019; dalej jako rozporządzenie Bruksela II ter.

³ Art. 81 ust 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana 2016), Dz.U. C 202 z 7.6.2016; dalej jako TFUE.

granicę i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej. Rozporządzenie z jednej strony ma przyczynić się do wzmocnienia pewności prawa i zwiększenia elastyczności, zapewnienia lepszego dostępu do postępowania sądowego oraz nadać takiemu postępowaniu większą skuteczność⁴. Z drugiej strony powinno ono uwzględniać różnice między systemami i tradycjami państw członkowskich⁵.

Rozporządzenie Bruksela II ter ma zastosowanie do wszystkich państw członkowskich, z wyjątkiem Danii, wobec której obowiązuje ogólna klauzula derogacyjna z postanowień Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości⁶. W państwach członkowskich Unii Europejskiej powoduje ono ujednoczenie systemów prawnych i ma walor bezpośredniego obowiązywania (stosowania). Oznacza to, iż wraz z wejściem w życie więże państwa i ich mieszkańców co do zasad określania jurysdykcji m.in. w sprawach rozwodu⁷.

Celem ekspertyzy jest wskazanie przyczyn i zakresu reformy rozporządzenia Bruksela II bis oraz analiza zastosowania rozporządzenia Bruksela II ter w przypadku postępowań w sprawach rozwodowych z elementem transgranicznym.

⁴ Patrz motyw 2 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁵ Patrz motyw 3 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁶ Zobacz Protokół (Nr 22) w sprawie stanowiska Danii, Dz.U. C 202 z 7.6.2016. Protokół dostosowuje do aktualnych ram traktatowych duński opt-out pierwotnie przyjęty w Traktacie z Maastricht (1991).

⁷ Wyjątkowo w sprawach wprost wskazywanych w rozporządzeniu może mieć zastosowanie praw krajowe, np. sposobu przeprowadzenia wysłuchania dziecka, zob. art. 21 rozporządzenia Bruksela II ter.

1. Przyczyny i zakres reformy rozporządzenia Bruksela II bis

Wraz z ogłoszeniem w 2012 r. programu REFIT, tj. programu sprawności i wydajności regulacyjnej (ang. *Regulatory Fitness and Performance Program- REFIT*) Komisja rozpoczęła systemowe przeglądy unijnych polityk i obowiązującej tam legislacji, pod kątem ewentualnego dostosowania ich do obecnych potrzeb. Rozpoczynając przegląd, w pierwszej kolejności Komisja Europejska dokonuje tzw. testów sprawności, które polegają na ocenie poszczególnych polityk Unii (pierwszy etap). Następnie analizując już poszczególne akty przyjęte w ramach konkretnej polityki przeprowadza ewaluację, inaczej określaną jako ocena legislacji (drugi etap). Testy sprawności i ocena legislacji są możliwie szeroko konsultowane z opinią publiczną. W trzecim etapie KE przeprowadza ocenę skutków, która dotyczy już konkretnego wniosku legislacyjnego (trzeci etap).

Już w 2013 r. Komisja rozpoczęła prace nad oceną pierwotnego rozporządzenia Bruksela II bis, które zaowocowało ogłoszeniem sprawozdania w kwietniu 2014 r.⁸ W wyniku przeprowadzonych prac KE doszła do wniosku, iż rozporządzenie Bruksela II bis ogólnie działało dobrze i przynosiło korzyści obywatelom UE, jednak jego funkcjonowanie było czasami zakłócanie przez szereg kwestii prawnych. Główne zarzuty i potrzeba reformy dotyczyła procedury powrotu dziecka i współpracy między organami centralnymi w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Ocena wykazała, że spośród dwóch głównych obszarów objętych zakresem rozporządzenia – spraw małżeńskich oraz dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej – ten pierwszy nie budził większych zastrzeżeń. Finalnie wniosek w sprawie ustanowienia systemu Bruksela II ter przedstawiono w czerwcu 2016 r.⁹ Dokonuje on istotnej reformy rozwiązań w obszarze odpowiedzialności rodzicielskiej, pozostawiając bez zmian rozwiązania dotyczące rozwodu, separacji, czy unieważnienia małżeństwa.

⁸ Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, COM/2014/0225.

⁹ Wniosek rozporządzenie Rady w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona), COM(2016) 411.

2. Zastosowanie rozporządzenia Bruksela II ter

Rozporządzenie Bruksela III ter ma zastosowanie do sytuacji rodzinnych, gdzie występuje tzw. element transgraniczny, czy międzynarodowy. Jego celem jest więc wskazanie norm kolizyjnych co do konkurujących ze sobą jurysdykcji sądów państw członkowskich. Co do zasady Bruksela II ter nie ma zastosowania do tzw. spraw wewnętrznych, tj. spraw w których strony mają miejsce zwykłego pobytu w państwie członkowskim swojego obywatelstwa. W tym ostatnim przypadku może jednak dojść do zastosowania rozporządzenia, jeżeli pojawią się uboczne elementy transgraniczne, np. zawisłość sprawy i postępowania zależne¹⁰ lub zastosowanie przepisów o wyłącznej jurysdykcji danego państwa członkowskiego¹¹.

Ponadto rozporządzenie ma zastosowanie do sporów jurysdykcyjnych między sądami państw członkowskich a sądami państw trzecich. Jak wskazał TS (Trybunał Sprawiedliwości) w sprawie UD przeciwko XB¹², zasada jurysdykcji ogólnej przewidziana na mocy rozporządzenia może mieć zastosowanie do sporów wiążących się ze stosunkami między sądami państwa członkowskiego, a sądami państwa trzeciego. Jurysdykcja sądu państwa członkowskiego ustaje wraz z odpadnięciem przesłanki miejsca zwykłego pobytu na terytorium państwa członkowskiego UE¹³. W sprawie Sundelin Lopez TS stwierdził, iż celem rozporządzenia Bruksela II bis (orzeczenie pozostałe aktualne także wobec rozporządzenia Bruksela II ter) było wprowadzenie jednolitych reguł zbiegu jurysdykcji w sprawach małżeńskich w celu zapewnienia swobodnego przepływu osób w najszerszym możliwym zakresie. Tym samym ma ono także zastosowanie do obywateli państw trzecich posiadających wystarczająco mocną więź z terytorium jednego z państw członkowskich¹⁴. Sądy państw członkowskich nie uznają i nie wykonują jednak wyroków (orzeczeń) sądów państw trzecich¹⁵.

Rozporządzenie Bruksela II ter stosuje się do określenia właściwego jurysdykcyjnie sądu w sprawie rozwodowej. Nie ma natomiast ono zastosowania do określania podstaw

¹⁰ Patrz art. 20 rozporządzenia Bruksela II ter.

¹¹ Zob. art. 12. ust5 i art. 10 rozporządzenia Bruksela II.

¹² Wyrok Trybunału (pierwsza izba) z dnia 17 października 2018 r., UD przeciwko XB, sprawa C-393/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:835 pkt 33–41.

¹³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 14 lipca 2022 r., w sprawie CC, C-572/21 ECLI:EU:C:2022:562, pkt. 30.

¹⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 2007 r., Kerstin Sundelind Lopez przeciwko Miguel Enrique Lopez Lizazo, sprawa C-68/07, ECLI:EU:C:2007:740, pkt. 26.

¹⁵ Postanowienie Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 maja 2016 r., w sprawie Sahyouni, C-281/15, ECLI:EU:C:2016:343.

prawnych rozvodu, prawa właściwego dla postępowania rozwodowego¹⁶, czy kwestii ubocznych, takich jak obowiązki alimentacyjne¹⁷, skutki majątkowe małżeństwa¹⁸ lub zarejestrowanego związku małżeńskiego¹⁹ i sprawy spadkowe²⁰. We wskazanych obszarach obowiązują odrębne inne akty wiążące państwa członkowskie Unii, które w znacznej liczbie zostały przyjęte jako instrumenty wzmocnionej współpracy. Oznacza to, że ujednoczenie systemów państw członkowskich w obszarze transgranicznych spraw rodzinnych związanych z małżeństwem i rozwodem ma charakter ograniczony i bardzo zróżnicowany. Przykładowo ujednoczony unijny system w dziedzinie prawa właściwego dla rozvodu i separacji prawnej stosuje się w siedemnastu państwach członkowskich, tj.: Belgii, Bułgarii, Niemczech, Estonii, Grecji, Hiszpanii, Francji, Włoszech, Łotwie, Litwie, Luksemburgu, Węgrzech, Malcie, Austrii, Portugalii, Rumunii i Słowenii²¹. Unijne rozwiązania w obszarze małżeńskich ustrojów majątkowych ma zastosowanie w 18 państwach członkowskich, tj. Belgii, Bułgarii, Cyprze, Czechach, Niemczech, Grecji, Hiszpanii, Francji, Chorwacji, Włoszech, Luksemburgu, Malcie, Holandii, Austrii, Portugalii, Słowenii, Finlandii i Szwecji. Wciąż kompetencją państw członkowskich pozostają kwestie związane ze stanem cywilnym²², w tym kwestie ustalenia istnienia, ważności lub uznania małżeństwa.

¹⁶ Rozporządzenie Rady (UE) nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozvodu i separacji prawnej, Dz.Urz. L 343 z 29.12.2010.

¹⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.U. L 7 z 10.1.2009.

¹⁸ Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych, Dz.Urz. L 183 z 8.7.2016.

¹⁹ Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1104 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich, Dz.Urz. L 183 z 8.7.2016.

²⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.Urz. L 201 z 27.7.2012.

²¹ Szerzej A. Parol, Wzmocniona współpraca w zakresie zwalczania przestępstw naruszających interesy finansowe Unii. Ustanowienie Prokuratury Europejskiej, ekspertyza specjalistyczna, Projekt „Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym, wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością”, <http://ipu.org.pl/>.

²² Zob. motyw 12 rozporządzenia Bruksela II ter.

3. Sąd właściwy w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym

Postanowienia rozporządzenia Bruksela II ter w art. 3-5 stanowią postawę prawną określenia państwa członkowskiego, którego sąd ma właściwość jurysdykcyjną. Określenie właściwości miejscowej i instancyjnej pozostawione jest prawu krajowemu. Zasady ogólne wyznaczania jurysdykcji wskazuje art. 3 rozporządzenia Bruksela II ter, a postanowienia art. 4 i 5 mają zastosowanie w przypadku powództwa wzajemnego i zmiany separacji w rozwód. Zgodnie z art. 3 rozporządzenia Bruksela II ter w sprawach małżeńskich jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, którego obywatelstwo posiadają oboje małżonkowie lub na którego terytorium:

1. oboje małżonkowie mają zwykły pobyt;
2. małżonkowie mieli ostatnio oboje zwykły pobyt, o ile jedno z nich tam nadal przebywa;
3. strona przeciwna ma zwykły pobyt;
4. w przypadku wspólnego pozwu lub wniosku jedno z małżonków ma zwykły pobyt;
5. powód lub wnioskodawca ma zwykły pobyt, jeżeli przebywał tam przynajmniej od roku bezpośrednio przed wniesieniem pozwu lub wniosku; lub
6. powód lub wnioskodawca ma zwykły pobyt, jeżeli przebywał tam przynajmniej od sześciu miesięcy bezpośrednio przed wniesieniem pozwu lub wniosku, i jest obywatelem tego państwa członkowskiego²³.

Jak podkreślił TS w sprawie Mikołajczyk, rozporządzenie ustanawia elastyczne normy kolizyjne, tak aby uwzględnić mobilność osób i chronić także prawa małżonka, który opuścił państwo zwykłego wspólnego pobytu, gwarantując zarazem istnienie rzeczywistego łącznika między zainteresowanym a państwem członkowskim wykonującym jurysdykcję²⁴. Podstawy jurysdykcyjne mają charakter alternatywny i nie występują w porządku hierarchicznym. Żadna z nich nie ma więc pierwszeństwa przed pozostałymi, nawet jeżeli właściwość sądu jest „szczególnie mocna”, a innego „w rzeczywistości bardzo słaba”²⁵.

²³ Użyte w rozporządzenie pojęcia „powód i wnioskodawca” nie obejmują osób innych niż małżonkowie zob. sprawa C-294/15, pkt. 52.

²⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 13 października 2016 r., Edyta Mikołajczyk przeciwko Marie Louise Czarneckiej, Stefanowi Czarneckiemu ECLI:EU:C:2016:772, sprawa C-294/15, pkt. 50.

²⁵ Zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16 lipca 2009 r., Laszlo Hadadi (Hadady) przeciwko Csilli Marcie Mesko, żony Hadadi (Hadady), sprawa C-168/08, ECLI:EU:C:2009:474, pkt. 34 i nast.

Użyte w treści rozporządzenia pojęcie miejsca „zwykłego pobytu” nie zostało zdefiniowane w treści samego aktu. Zgodnie ze stanowiskiem TSUE wobec braku takiej definicji lub wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich w celu ustalenia znaczenia i zakresu tego pojęcia należy dążyć do jego autonomicznej i jednolitej wykładni z uwzględnieniem kontekstu, w jaki wpisują się posługujące się nim przepisy, oraz celów tego rozporządzenia²⁶. Pojęcie „zwykłego pobytu” charakteryzuje się, co do zasady, dwoma elementami. Pierwszy z elementów jest zamiar zainteresowanego ustanowienia zwykłego ośrodka swoich interesów życiowych w określonym miejscu. Drugi element to obecność przejawiająca się wystarczającym stopniem stabilności na terytorium danego państwa członkowskiego²⁷. Małżonek może mieć w danym momencie tylko jedno miejsce zwykłego pobytu w rozumieniu wymienionego przepisu²⁸.

Jeżeli na potrzeby określenia właściwej jurysdykcji sądu stosowane są postanowienia dotyczące przynależności państwowej małżonków, do ustalenia obywatelstwa stosuje się prawo krajowe państwa członkowskiego deklarowanego obywatelstwa. W przypadku osób, które posiadają obywatelstwo więcej niż jednego państwa obowiązują następujące reguły. Jeżeli dana osoba posiada obywatelstwo jednego z państw członkowskich i obywatelstwo państwa trzeciego, uznaje się ją za obywatela państwa członkowskiego²⁹. Jeżeli natomiast dana osoba posiada obywatelstwo dwóch państw członkowskich do niej należy wskazanie, które z obywatelstw powinno mieć zastosowanie. Jak wskazuje TS w sprawie Hadadi jurysdykcja sądów jednego z tych państw członkowskich nie może zostać wyłączona na tej podstawie, że powód poza obywatelstwem nie posiada innego powiązania z tym państwem³⁰. W tej samej sprawie TS wskazał, iż małżonkowie posiadający wspólne podwójne obywatelstwo w Unii Europejskiej mogą wystąpić o rozwód, wedle uznania, do sądu jednego lub drugiego z dwóch odnośnych państw członkowskich³¹. Nie ma w szczególności potrzeby określania „dominującego” obywatelstwa.

²⁶ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 1 sierpnia 2022 r., MPA przeciwko LCDNMT, sprawa C-501/20, ECLI:EU:C:2022:619, pkt. 43 oraz wyrok z dnia 25 listopada 2021 r., IB przeciwko FA, sprawa C-289/20, EU:C:2021:955, pkt 38, 39).

²⁷ Sprawa C-289/20, pkt. 57.

²⁸ Sprawa C-289/20, pkt. 51.

²⁹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 7 lipca 1992 r., Mario Vicente Micheletti i inni przeciwko Delegación del Gobierno en Cantabria, sprawa C-369/90, ECLI:EU:C:1992:295.

³⁰ Sprawa C-168/08, pkt. 58.

³¹ Tamże.

Pojęcie „domicile” zastępuje pojęcie „obywatelstwo” w przypadku Irlandii ma takie samo znaczenie jak w każdym z systemów prawnych tych państw członkowskich.³²

Sąd krajowy dokonując oceny swojej właściwości jurysdykcyjnej w pierwszej kolejności powinien zadać sobie pytanie, o to czy mają zastosowanie postanowienia art. 3- 5 rozporządzenia Bruksela II ter (zasady ogólne i szczególne). Sąd krajowy stwierdza z urzędu brak swojej jurysdykcji, jeżeli przed tym sądem wszczęte zostało postępowanie w sprawie, w której na podstawie rozporządzenia Bruksela II ter nie ma on jurysdykcji do jej rozpoznania co do istoty i w której jurysdykcję do jej rozpoznania co do istoty ma sąd innego państwa członkowskiego. Nie ma on jednak obowiązku przekazania sprawy sądowi właściwemu i to od woli zainteresowanych stron należy wniesienie sprawy do sądu właściwego. Jeżeli żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji zgodnie z art. 3- 5, o ile małżonek nie ma miejsca zwykłego pobytu na terytorium państwa członkowskiego i nie jest obywatelem państwa członkowskiego, jurysdykcję określa się w każdym państwie członkowskim według prawa krajowego³³. Dodatkowo z obywatelstwa Unii wynika także zasada, że krajowe podstawy jurysdykcji są dostępne nie tylko dla obywateli państwa członkowskiego tego sądu, ale także dla każdego obywatela Unii, którego miejsce zwykłego pobytu znajduje się na terytorium państwa członkowskiego tego sądu³⁴.

W przypadku, gdy drugi z małżonków wniósł powództwo wzajemne sąd, który uznał swoją jurysdykcję wraz z wniesieniem pozwu rozwodowego ma również jurysdykcję w odniesieniu do powództwa wzajemnego w zakresie, w jakim to powództwo wzajemne jest objęte zakresem stosowania rozporządzenia Bruksela II ter³⁵. Bez uszczerbku dla zasad ogólnych wyznaczenia jurysdykcji sąd, który wydał orzeczenie o separacji, ma również jurysdykcję w sprawie zmiany tego orzeczenia o separacji na orzeczenie rozwodowe, jeżeli jest to przewidziane w prawie tego państwa członkowskiego³⁶.

³² Art. 2 ust. 3 rozporządzenia Bruksela II ter.

³³ Art. 6 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II ter.

³⁴ Art. 6 ust. 3 rozporządzenia Bruksela II ter.

³⁵ Art. 4 rozporządzenia Bruksela II ter.

³⁶ Art. 5 rozporządzenia Bruksela II ter.

4. Zawilość sprawy w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym

Wraz z określeniem właściwości jurysdykcyjnej, ze względu na miejsce pobytu i/lub obywatelstwo, sąd jest zobowiązany do zbadania przesłanki zawilości sprawy. Jeżeli postępowanie w sprawie o rozwód między tymi samymi małżonkami zostało wszczęte przed sądami różnych państw członkowskich, sąd, do którego pozew lub wniosek wniesiono później, zawiesza z urzędu postępowanie do czasu ustalenia jurysdykcji sądu, do którego pozew lub wniosek wniesiono wcześniej³⁷. Jeżeli ustalona została jurysdykcja sądu, do którego pozew lub wniosek wniesiono wcześniej, sąd, do którego pozew lub wniosek wniesiono później, stwierdza brak swej jurysdykcji na rzecz sądu, do którego pozew lub wniosek wniesiono wcześniej³⁸.

O ile w przypadku spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej stronom przysługuje prawo do zawarcia umowy dotyczącej wyboru sądu, takiej możliwości nie ma w przypadku rozwodu. Rozporządzenie Bruksela II ter, podobnie jak wszystkie jego poprzednie wersje, nie zezwala stronom na wybór jurysdykcji w powództwach dotyczących rozwodu, separacji i unieważnienia małżeństwa. Pewna swoboda wyboru jurysdykcji może wynikać, jak wykazano powyżej, jeżeli małżonkowie mają podwójne obywatelstwo lub inne miejsca zwykłego pobytu. Jak wynika z motywu 38 rozporządzenia Bruksela II ter „[w] interesie harmonijnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości należy unikać na tyle, na ile to możliwe, równoległych postępowań i zapewnić, aby w różnych państwach członkowskich nie zapadały orzeczenia niedające się ze sobą pogodzić. Należy przewidzieć jasną i skuteczną regulację w celu wyjaśnienia kwestii zawilości sprawy i postępowań pozostających w związku, jak również w celu zapobiegania problemom wynikającym z różnego określenia w poszczególnych państwach momentu, od którego postępowanie uważa się za zawisłe.”

Co istotne w sprawach małżeńskich nie jest wymagane, aby pozwy lub wnioski kierowane do sądów różnych państw członkowskich miały tę samą podstawę. Potwierdził to TS w sprawie A. Zgodnie z tym stanowiskiem, w przeciwieństwie do przepisów mających zastosowanie w sprawach cywilnych i handlowych, w sprawach małżeńskich nie jest wymagane, by pozwy i wnioski wniesione do sądów różnych państw członkowskich miały tę

³⁷ Art. 20 ust 1 rozporządzenia Bruksela II ter.

³⁸ Art. 20 ust 3 rozporządzenia Bruksela II ter.

samą podstawę roszczenia³⁹. Dalej TS aprobując opinię Rzecznika Generalnego wskazuje, iż o ile ważne jest, by pozwy i wnioski dotyczyły tych samych stron, o tyle mogą one mieć różną podstawę roszczenia. Warunkiem jest, aby dotyczyły one separacji, rozvodu albo unieważnienia małżeństwa. W konsekwencji sytuacja zawisłości spraw może istnieć, w przypadku gdy przed sądami różnych państw członkowskich zostaną wszczęte dwa postępowania: o separację w jednym z nich oraz o rozwód w drugim albo gdy do obu sądów zostanie wniesiony pozew o rozwód. Zawisłość sprawy nie ma zastosowania w przypadku, gdy w innym państwie członkowskich wszczęto już postępowanie z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej.

³⁹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 6 października 2015 r., A przeciwko B, sprawa C-489/14, ECLI:EU:C:2015:654, pkt. 33.

5. Uznawanie i wykonywanie orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w sprawach małżeńskich z elementem transgranicznym

Jak wskazano w motywie 54 rozporządzenia Bruksela II ter „[w]zajemne zaufanie do działania wymiaru sprawiedliwości w Unii stanowi podstawę zasady, zgodnie z którą orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej wydawane w jednym z państw członkowskich powinny być uznawane we wszystkich państwach członkowskich, bez konieczności stosowania jakiegokolwiek postępowania w sprawie uznawania.” Wynika z tego, że w chwili otrzymania wydanego w innym państwie członkowskim orzeczenia w sprawie rozwodowej, które już nie podlega zaskarżeniu⁴⁰ w państwie pochodzenia orzeczenia, pozostałe państwa członkowie powinny uznać to orzeczenie z mocy prawa bez konieczności przeprowadzania jakiegokolwiek specjalnego postępowania i powinny dokonać odpowiednich wpisów w swoich aktach stanu cywilnego.

Sąd lub organ, do którego zwrócono się o uznanie orzeczenia w sprawie małżeńskiej, w tym rozwodowej, nie może:

- 1) badać podstawy jurysdykcji sądu państwa członkowskiego pochodzenia orzeczenia⁴¹;
- 2) zastosować badania zgodności z klauzulą derogacyjną porządku publicznego postanowień rozporządzenia Bruksela II ter dotyczących jurysdykcji (art. 3–14)⁴²;
- 3) odmówić uznania orzeczenia z uwagi na fakt, że zgodnie z prawem państwa członkowskiego, w którym orzeczenie ma zostać uznane, wydanie orzeczenia w sprawie rozwodowej byłoby niedopuszczalne przy wzięciu za podstawę tego samego stanu faktycznego;⁴³
- 4) dokonać kontroli merytorycznej orzeczenia⁴⁴.

⁴⁰ Jeżeli orzeczenie zostało wydane w Irlandii, na Cyprze lub w Zjednoczonym Królestwie, każdy środek zaskarżenia dopuszczalny w państwie członkowskim pochodzenia uważa się za zwyczajny środek zaskarżenia, zob. art. 72 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴¹ Art. 69 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴² Art. 69 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴³ Art. 70 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴⁴ Art. 71 rozporządzenia Bruksela II ter.

Uznawanie i wykonywanie orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień wydanych w jednym z państw członkowskich powinno opierać się na zasadzie wzajemnego zaufania. Oznacza to, że podstawy nieuznania powinny być ograniczone do minimum w związku z zasadniczym celem rozporządzenia Bruksela II ter, jakim jest ułatwienie uznawania i wykonywania orzeczeń⁴⁵. Uznania orzeczenia należy odmówić tylko wówczas, gdy występuje przesłanka lub przesłanki odmowy uznania przewidziane w rozporządzeniu Bruksela II ter. Lista przesłanek odmowy uznania została określona w sposób wyczerpujący. Nie powinno być zatem możliwe powołanie się jako na przesłanki odmowy, przesłanek, które nie zostały wymienione rozporządzeniu Bruksela II ter, takie jak, na przykład, naruszenie zasady dotyczącej zawisłości sprawy⁴⁶.

Odmowa uznania orzeczenia dotyczącego spraw małżeńskich jest możliwa⁴⁷:

- 1) jeżeli takie uznanie jest oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym państwa członkowskiego, w którym powołano się na uznanie;
- 2) w przypadku gdy orzeczenie zostało wydane zaocznie – jeżeli stronie przeciwnej nie doręczono pisma wszczynającego postępowanie lub pisma równoważnego, w czasie i w sposób umożliwiający jej przygotowanie obrony, chyba że zostanie ustalone, że strona przeciwna jednoznacznie zgodziła się z orzeczeniem;
- 3) jeżeli orzeczenia nie da się pogodzić z orzeczeniem wydanym w postępowaniu między tymi samymi stronami w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie; lub
- 4) jeżeli orzeczenia nie da się pogodzić z wcześniejszym orzeczeniem wydanym w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim między tymi samymi stronami, o ile to wcześniejsze orzeczenie spełnia warunki niezbędne do jego uznania w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie.

⁴⁵ Motyw 55 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴⁶ Motyw 56 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁴⁷ Art. 38 rozporządzenia Bruksela II ter.

Odmowa uznania dokumentu urzędowego⁴⁸ lub porozumienia⁴⁹ dotyczącego spraw małżeńskich jest możliwa jeżeli⁵⁰:

- 1) takie uznanie jest oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym państwa członkowskiego, w którym powołano się na uznanie;
- 2) nie da się go pogodzić z orzeczeniem, dokumentem urzędowym lub porozumieniem między tymi samymi stronami w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie; lub
- 3) nie da się go pogodzić z wcześniejszym orzeczeniem, dokumentem urzędowym lub porozumieniem wydanym w innym państwie członkowskim lub w państwie trzecim między tymi samymi stronami, o ile to wcześniejsze orzeczenie, ten wcześniejszy dokument urzędowy lub to wcześniejsze porozumienie spełnia warunki niezbędne do jego uznania w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie.

Wciąż w gestii prawa krajowego pozostaje natomiast wskazanie podmiotów uprawnionych do powołania się na przesłanki odmowy uznania orzeczenia. Także prawo krajowe precyzuje, czy powołanie się na przesłanki dotyczące odmowy wpisu następuje na wniosek strony, czy z urzędu. Z mocy rozporządzenia Bruksela II ter strona zainteresowana może natomiast wystąpić z wnioskiem o wydanie orzeczenia stwierdzającego, że nie istnieją żadne przesłanki odmowy uznania. Kwestia tego, kogo można uznać za stronę zainteresowaną uprawnioną do wystąpienia z takim wnioskiem, powinna być regulowana prawem krajowym państwa członkowskiego, w którym wystąpiono z takim wnioskiem. Wniosek o wydanie orzeczenia o istnieniu lub braku podstaw do odmowy uznania lub wykonania orzeczenia w sprawach rozwodowych należy złożyć we właściwym sądzie lub organie w państwie członkowskim, w którym powołano się na uznanie i faktyczne wykonanie orzeczenia. Wykaz

⁴⁸ Zgodnie z art. 2 ust. 2 pkt. 2 „dokument urzędowy” oznacza dokument, który został oficjalnie sporządzony lub zarejestrowany jako dokument urzędowy w państwie członkowskim w sprawach objętych zakresem stosowania rozporządzenia Bruksela II ter i którego urzędowy charakter wynika z podpisu i treści dokumentu; oraz został stwierdzony przez organ publiczny lub inny organ uprawniony w tym celu.

⁴⁹ Zgodnie z art. 2 ust. 2 pkt. 3 „porozumienie” oznacza, dokument, który nie jest dokumentem urzędowym, który został uzgodniony przez strony w sprawach objętych zakresem stosowania rozporządzenia Bruksela II ter i który został zarejestrowany przez organ publiczny.

⁵⁰ Art. 68 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II ter.

sądów i organów wyznaczonych przez państwa członkowskie można znaleźć w europejskim portalu „e-Sprawiedliwość”. Sądy i organy powinny działać bez zbędnej zwłoki⁵¹.

Strona, która zamierza powołać się w państwie członkowskim na orzeczenie wydane w innym państwie członkowskim powinna dysponować odpisem orzeczenia spełniającym warunki niezbędne do ustalenia jego autentyczności oraz zaświadczeniem wydanym w formie określonej w rozporządzeniu Bruksela II ter⁵². Zaświadczenie dotyczące orzeczenia w sprawie rozvodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa wydawane jest na wniosek strony przez sąd państwa członkowskiego pochodzenia wskazany w europejskim portalu „e-Sprawiedliwość”. W przypadku braku dokumentów sąd może:

1. wyznaczyć termin, w którym należy je przedstawić,
2. przyjąć dokumenty równorzędne lub,
3. w przypadku gdy uzna, że dysponuje wystarczającymi informacjami, może zwolnić z obowiązku ich przedstawienia⁵³.

Tłumaczenie lub transliteracja nie są obowiązkowe, a strony są zobowiązane do ich przedstawienia dopiero na wniosek sądu lub właściwego organu⁵⁴. Sąd zobowiązuje stronę do dokonania tłumaczenia lub transliteracji przetłumaczalnej treści pól tekstu dowolnego zaświadczenia jeżeli jest to konieczne. Tłumaczenie lub transliteracja orzeczenia następuje, jeżeli sąd nie jest w stanie kontynuować postępowania bez takiego tłumaczenia lub takiej transliteracji.

Jedną z niewielu zmian prowadzonych przez rozporządzenie Bruksela II ter jest uproszczenie transgranicznego wykonywania orzeczenia poprzez zniesienie możliwości wymagania stwierdzenia wykonalności lub rejestracji w celu wykonania, które były wymagane na podstawie rozporządzenia Bruksela II bis przed faktycznym wykonaniem⁵⁵.

⁵¹ Art. 30 ust. 3, art. 40 i art. 59–62 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁵² Art. 31 ust. 1 oraz art. 36 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁵³ Art. 32 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁵⁴ Art. 32 ust. 2 oraz art. 35 ust 3 i 4 rozporządzenia Bruksela II ter.

⁵⁵ Zob. art. 34 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II ter.